

Metodyka przesłuchań osób starszych i wykluczonych społecznie – wybrane zagadnienia

Methods of interrogation elderly and socially excluded – selected issues

Julianna Konopko

doktorantka w Katedrze Prawa Karnego, Uniwersytet w Białymstoku

Streszczenie

Celem referatu jest pokazanie statusu osoby starszej podczas przesłuchań, ponieważ często padają ofiarami przestępstw. Przesłuchanie osoby starszej wiąże się z potrzebą zrozumienia oraz wypracowania specjalnej metodyki przesłuchania. Omówiony zostanie katalog przestępstw, w których ofiarami są osoby starsze. W referacie omówione zostaną podstawowe metody przesłuchań uznane w kryminalistyce. Przeanalizowane zostaną czynniki, które wpływają na ocenę osoby przesłuchiwanej np. wiek, rola społeczna, atrakcyjność wyglądu. W następnej części opisane zostaną wnioski oraz podsumowanie dotyczących używanych metod oraz kryteria wiarygodności zeznań świadków. (Gerontol Pol 2016, 24, 297-302)

Słowa kluczowe: przesłuchanie, przestępstwo, świadek, osoba starsza, kryminalistyka, seniorzy, przemoc, przestępczość

Abstract

Elderly people are often victims of crime, thus it is very important to recognize their status during their hearings. An elderly person's hearing requires deep understanding and patience from an interrogator. They also need to be proceeded in optimised conditions. In the following paper, we have shown a set of crimes, in which elderly people are most common victims. We discussed basic methods of interrogation recognized in criminology. We analysed factors influencing an assessment of the person being interviewed like age, social role or an attractive appearance. At the end we presented conclusions and summarized methods and witnesses' testimony, credibility and assessment criteria. (Gerontol Pol 2016, 24, 297-302)

Key words: interrogation, hearing, crime, fitness, elderly person, criminology, seniors, violence, criminality

Wprowadzenie

Osoby starsze i wykluczone społecznie, są narażone w większym stopniu na wiktymizację. Marginalizacja osób starszych jest niezwykle istotnym problemem, ponieważ jest ona niejednokrotnie główną przyczyną stawiania się przez seniorów ofiarami przestępstw. Wiek ofiary oraz wykluczenie społeczne zwiększa ryzyko wiktymizacji pierwotnej. Wiąże się to z koniecznością ich częstej współpracy z organami ścigania. Metodyka prowadzenia przesłuchania, powinna być dostosowana indywidualnie do osoby, jej statusu, poziomu rozwoju emocjonalnego i intelektualnego. Niedostosowanie metody oraz osoby prowadzącej przesłuchanie do cech charakterystycznych osoby przesłuchiwanej, wiąże się nieraz z koniecznością ponownego kontaktu z organami ścigania w celu uzupełniania protokołu. Spotkania osób

zagrożonych wykluczeniem społecznym podczas kolejnych przesłuchań powodują narastanie frustracji. Poczucie niezrozumienia powoduje niechęć do następnych kontaktów z policją. Metoda prowadzenia przesłuchania powinna być odpowiednio dostosowana, a osoba prowadząca przesłuchanie powinna znać zachowania typowe dla określonej grupy zagrożonej wykluczeniem społecznym oraz problemy, z jakimi spotyka się na co dzień. Konieczność dostosowywania metod ma na celu przyspieszenie postępowania, a także zapobieżenie odczucia pogłębiania różnic społecznych.

Problematyka wykluczenia społecznego

Wykluczenie społeczne, marginalizacja, wyobcowanie, nieprzystosowanie. Trafiałek uznaje, że są to różne określenia dotyczące tego samego zjawiska

określającego pozbawienie jednostki lub grupy społecznej podstawowych gwarancji socjalnych, takich jak dostęp do dóbr, usług, rynku pracy oraz ograniczenie podstawowych praw do uczestnictwa w życiu społecznym [1]. Wykluczenie społeczne może mieć podłoże ekonomiczne, kulturowe lub statusowe. Może być wynikiem nałożenia na siebie różnych czynników i zachowań, a także jedynie skutkiem ułomności lub dysfunkcji jednostki prowadzących do wypchnięcia poza granice społeczeństwa. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Pentor [2] w 2006 r. dotyczącym wykluczenia społecznego, wynika, że Polacy wykluczenie społeczne kojarzą z wygnaniem, izolacją jednostki, brakiem akceptacji społeczeństwa, a także brakiem możliwości korzystania z życia społecznego. Według raportu najczęstszymi determinantami wykluczenia społecznego było ubóstwo, alkoholizm i narkomania oraz choroby psychiczne. Podziały społeczeństwa, które można coraz częściej obserwować, w życiu codziennym są jednym z czynników powodujących wypchnięcie grupy społecznej, lub jednostki poza granice życia społecznego [3]. W województwach uwidocznione jest zróżnicowanie ze względu na dostęp do rynku pracy, możliwości edukacyjnych, a także osobistego rozwoju. Wykluczenie może objawiać się różnych wymiarach. Marginalizacja narasta ze względu na różnice statusu ekonomicznego, dostępu do edukacji, a także dogodności technologicznych. Ubóstwo i niski status ekonomiczny uniemożliwiają korzystanie z życia społecznego, które kojarzy się z wszechobecnym pieniądzem. Rozpowszechnienie edukacji ma na celu ujednoczenie społeczeństwa, niestety mimo wielkich starań nadal widoczne są różnice pomiędzy poziomem nauki w miastach i wsiach. Należy zwrócić uwagę na kwestię osób starszych, których zgodnie z badaniem Pentora w 2006 r. już było istotnym problemem. Zgodnie z odpowiedziami aż 16 % respondentów uważa, że starość jest czynnikiem wykluczającym społecznie najczęściej obserwowanym w ich najbliższym otoczeniu. Wykluczenie cyfrowe i informacyjne dotyka przede wszystkim seniorów, którzy nie mają szerokiego dostępu do technologii, a co za tym idzie informacji. Zgodnie z raportem GUS [4] dotyczącego długości trwania życia w Polsce w 2013 r. przeciętna długość życia po II Wojnie Światowej wynosiła u mężczyzn średnio 56 lat, a u kobiet 62 lata. W roku 2013 r. średnia długość życia mężczyzn wyniosła 73,4 lata, w przypadku kobiet wiek ten wynosi średnio 82 lata. Większa długość życia powoduje powstanie grupy społecznej seniorów, którzy są zmuszeni odnaleźć się w świecie, którym rządzi pieniądź i technologia.

Różnice międzypokoleniowe mają istotny wpływ na pogłębianie się izolacji osób starych. Narastają trudności

w nawiązywaniu kontaktów z dziećmi, a także wnukami posługujących się internetową nowomową. Ciekawym porównaniem do kwestii związanych z problemem izolacji społecznej w Polsce są ludzie pochodzący z Ameryki Południowej oraz Afryki, którzy uznają starszyznę za źródło plemienną wiedzę. Starszyzna jest szanowana, ponieważ zajmuje się dbaniem o sprawy (tkanie materiałów, praca wytwórcza), którymi nie zajmują się osoby będące w pełni sił. Seniorzy nie są wykluczani z życia grupy społecznej, lecz zostaje im przypisana nowa rola, dzięki której uczestniczą w życiu socjalnym. Brak intensywnych zmian związanych z postępem technologicznym tej społeczności, ułatwia adaptację do aktualnych warunków.

Przyczyną marginalizacji osób starszych jest również niedobór instytucji takich jak klub seniora czy uniwersytet trzeciego wieku. W większych miastach występują tego rodzaju instytucje, jednak na wsi zajęć aktywizujących osoby starsze jest dużo mniej. W miastach problemem jest słabo upowszechniona informacja o działalności instytucji socjalizujących seniorów, a także sposób ich popularyzacji (ogłoszenia znajdują się w Internecie). Problemem jest też brak świadomości o potrzebach istnienia tego typu instytucji na wsi. Seniorzy zostają wykluczeni z życia społecznego, lecz potrzeba socjalizacji seniorów jest widoczna.

Wysokość emerytury nie zapewnia także możliwości podróżowania oraz udziału w wydarzeniach kulturalnych, co jest ważnym elementem życia społecznego. Zapadanie na choroby wieku starczego powoduje pewnego rodzaju niepełnosprawność, która jest jednym z czynników powstawania zjawiska marginalizacji.

Przyczyną powstawania podziału społecznego powinno się doszukiwać także w rosnącej liczbie osób będących na rynku pracy. Osoby starsze są w gorszej sytuacji przez wzgląd na mniejszą mobilność, słabszą kondycję zdrowotną, trudności z nauką nowych języków i umiejętności, a także trudności z przyswajaniem nowych technologii. Sukcesywne zastępowanie osób starszych na stanowiskach pracy jest powodem pojawiania się u nich uczucia zagubienia. Trudności w odnalezieniu się w nowych warunkach rynku pracy powoduje często tworzenie bariery wśród seniorów, którzy nieraz wykonywali zawód wiele lat w jednym zakładzie pracy.

Przestępstwa wymierzone przeciwko osobom starszym

Starość jest jednym z etapów życia każdego gatunku. Powszechnie wiadomo, że jest to nieunikniony okres. Mity i legendy o średniowiecznych alchemikach usiłujących stworzyć eliksir życia czy też odnaleźć fontannę

młodości towarzyszą ludzkości od wieków. Proces starzenia się jest nieodwracalny i ciągły. Polega na stopniowym zanikaniu funkcji poznawczych, osłabieniu pamięci, słuchu, a także zmniejszaniu rezerwy witalnej narządów wewnętrznych, która skutkuje zachwianiem równowagi wewnątrzustrojowej. Zgodnie z granicami wytyczonymi przez WHO (Światową Organizację Zdrowia) proces starzenia się dzieli się na etapy¹:

- wiek podeszły (60-74 rok życia)
- wiek starczy (75-90 rok życia)
- wiek sędziwy (90 rok życia i więcej)

Starość kojarzy się z osłabieniem organizmu, chorobą, inwalidztwem, dlatego też osoby starsze są często odsuwane na margines życia społecznego, co wiąże się z samotnością. Osoby samotne, starsze, słabsze są potencjalnymi ofiarami przestępstwa. Hans von Hentig jeden z ojców wiktymologii [5] wskazywał wiek jako jeden z czynników wyboru osoby na ofiarę przestępstwa.

Dokonał klasyfikacji pięciu podstawowych grup ryzyka:

- ze względu na wiek (osoby młode i osoby stare)
- płeć (kobiety)
- osoby upośledzone,
- niesprawni i ociężały umysłowo,
- imigranci i przedstawiciele mniejszości narodowych [6].

Ciężko określić definicję przemocy wobec osób starszych. Należy podzielić na podstawowe rodzaje: fizyczną, psychiczną i ekonomiczną. Na potrzeby artykułu przyjęto poniższe definicje przemocy, które szerzej omówione zostaną w dalszej części artykułu. Przemocą fizyczną jest każde intencjonalne naruszenie nietykalności osobistej, które może zostać popełnione przez działanie lub zaniechanie działania. Przemocą psychiczną jest intencjonalne wykorzystanie wyższego statusu w celu umniejszenia godności osobistej drugiego człowieka. Osoby starsze często padają ofiarami przestępstw przez wzgląd na życie w odosobnieniu – niejednokrotnie nie będąc świadomym faktu, że stały się ofiarami przestępstwa. Dobór ofiary jest generowany ze względu na upośledzenie, fizyczne, osłabienie fizyczne, spowolnienie reakcji, a także utrudniony kontakt z organami ścigania [6]. Panuje przekonanie, że osoby starsze posiadają nagromadzone, podczas życia przedmioty wartościowe, i pieniądze trzymają ukryte w skrytkach w domu. Izolacja oraz osłabienie fizyczne, a także posiadanie dóbr materialnych czynią ze starszych osób ofiary w pierwszej kolejności. Katalog przestępstw popełnianych na osobach starszych jest bardzo szeroki, jednak brak jest badań i informacji na ten temat ze względu na wysoki

wskaźnik nieujawnionych incydentów. Zgodnie z M. Halicką przemoc wobec osób w wieku podeszłym objawia się w działaniach o charakterze nadużyć, a także poprzez zaniedbanie [7]. Przystępczość wobec osób starszych przybiera różne formy [8]:

- przemoc psychiczna,
- przemoc fizyczna,
- przemoc ekonomiczna,
- przemoc seksualna,
- zaniedbania.

Przemocą zgodnie ze słownikiem języka polskiego jest przewaga wykorzystywana w celu narzucenia komuś swojej woli, wymuszenia czegoś na kimś. Przemoc może przybierać formę fizyczną i psychiczną. Fizyczna przemoc jest zachowaniem mającym na celu uszkodzenie ciała, poprzez popychanie, szarpanie, bicie, duszenie. Przemocą psychiczną jest natomiast zachowanie intencjonalne godzące w godność drugiego człowieka. Słowne, lub niewerbalne groźby użycia siły wobec osoby, przeciwko której są skierowane [9]. Objawia się m.in. groźbami, przymusem, szantażem emocjonalnym, krzykiem, a także wyzwiskami. Ograniczanie dostępu do środków finansowych oraz stwarzanie warunków, które nie zaspakajają podstawowych życiowych potrzeb są przejawami zachowań nacechowanych przemocą ekonomiczną. Zmuszanie do zachowań i kontaktów seksualnych są oznakami przemocy seksualnej [10]. Często ludzie starsi nie posiadają wystarczającej wiedzy, czym jest przemoc, nie interpretują właściwie niektórych zachowań przemocowych, co wiąże się nierozdzielnie z brakiem kontaktu z odpowiednimi instytucjami. Osoba starsza nieraz potrzebuje pomocy związanej z wykonywaniem podstawowych czynności, ponieważ jej samodzielność się zmniejsza z biegiem czasu. Sprawcami przestępstw skierowanych przeciwko seniorom często są osoby najbliższe, a także osoby świadczące profesjonalną opiekę [7]. Powodem takiego zachowania może być przemęczenie, stres związany z pracą zawodową, a następnie z opieką. Często osoby będące wcześniej ofiarami przemocy stają się katami.

Osoby starsze przez izolację oraz rzadki kontakt z najbliższą rodziną są grupą docelową przestępców dokonujących kradzieży sposobem „na wnuczka”. Przestępcom wydaje się, że osoby starsze przez wzgląd na otrzymane świadczenia oraz oszczędności gromadzone przez życie mają wysoki poziom statusu ekonomicznego. Metoda polega na wykonaniu telefonu do osoby starszej oraz poinformowaniu jej o problemie, np. wypadku samochodowym, w którym rzekomy „wnuczek” jest sprawcą. Zazwyczaj w takiej sytuacji sprawca podaje się

¹ <http://www.starszaosoba.pl/2013/11/starosc-wedug-who.html> dostęp online, [10.04.2016 r.]

za policjanta, poszkodowanego lub znajomego rodziny. Następnym krokiem jest zaproponowanie fikcyjnego układu z poszkodowanym. „Kolega” lub „osoba poszkodowana” zgłasza się pod wskazany przez seniora adres i otrzymuje pieniądze na naprawienie szkody. Osoba starsza, niemająca bieżącego kontaktu z rodziną, dowiaduje się dopiero po upływie dłuższego czasu o tym, że padła ofiarą wyłudzenia. Izolacja i odosobnienie powoduje pogłębienie granic oraz osłabienie trudnej sytuacji ludzi starych. Rozwój technologii, a także zmiany w funkcjonowaniu w świecie, który nieustannie się rozwija, powodują uczucie zagubienia. W reakcji na postępujące zmiany opierają się na długoletnim doświadczeniu oraz wiedzy życiowej, co nie zawsze zabezpiecza przed niebezpieczeństwem. Osobowość osób starszych zmienia się wraz z wiekiem. Pojawia się niechęć do zmian, nowości, zmiany poglądów, co nieraz utrudnia pracę organów ścigania.

Przesłuchania osób w podeszłym wieku – cechy wybrane

Przesłuchanie świadka jest niewątpliwie jedną z najtrudniejszych czynności procesowych. Przesłuchaniem nazywa się swoistą rozmowę dwustronną podlegającą przepisom postępowania karnego oraz taktyki kryminalistycznej, mającą na celu ustalenie prawdy obiektywnej [11]. Przesłuchujący powinien posiadać specjalistyczną wiedzę, dotyczącą pozyskiwania informacji, a także wypracowane cechy charakteru, ułatwiające kontakt z drugą osobą. Niestety, dobór osoby prowadzącej rzadko jest dokonywany przez pryzmat jej uwarunkowań oraz cech charakteru. Za jedyny przykład można uznać praktykę prowadzenia przesłuchania dotyczącego przestępstw seksualnych przez osobę tej samej płci co pokrzywdzony. Celem tej reguły jest stworzenie atmosfery ułatwiającej złożenie zeznania.

Cele i wybrane zasady prowadzenia przesłuchania

Przesłuchanie jest ważnym elementem śledztwa mającym na celu wykrycie sprawy przestępstwa. Wydawałoby się, że z faktu na powszechność tej czynności metodyka powinna być perfekcyjnie opracowana przez organy ścigania, jednak poprzez lata praktyki nieco zaniedbano jej rozwój. Podstawowym celem przesłuchania jest dostarczenie przez świadka jak największej liczby prawdziwych informacji na temat zdarzenia, które miało miejsce. Wrażenie jest najprostszą reakcją organizmu na oddziałujący bodziec, natomiast spostrzeżenie jest

procesem mającym na celu odzwierciedlenie zbioru otaczających nas obiektów i ich cech wpływających na zmysły. Postrzeganie opiera się na wszystkich zmysłach: wzrok, słuch, węch, dotyk i smak [12]. Wszystkie bodźce docierające do nas w granicach poznania zmysłów są rejestrowane, natomiast nie wszystkie ostatecznie zostają zapamiętane. Zależnie od bardziej lub mniej rozwiniętego zmysłu wzroku lub słuchu, świadek zapamiętuje w inny sposób cechy widzianego człowieka czy przedmiotu. Zgodnie z art. 171. § 1. Kodeksu postępowania karnego „osobie przesłuchiwaney należy umożliwić swobodne wypowiedzenie się w granicach określonych celem danej czynności, a dopiero następnie można zadawać pytania zmierzające do uzupełnienia, wyjaśnienia lub kontroli wypowiedzi [13]”. Czynność, jaką jest przesłuchanie świadka należy prowadzić zgodnie z jej wytyczonymi etapami. Pierwszą fazą jest przeprowadzenie czynności wstępnych, czyli wykonanie formalnych procedur związanych z zebraniem danych osobowych oraz pouczeniem o odpowiedzialności. Etap drugi nazywany zapoznawczo-orientacyjnym polega na swobodnej wypowiedzi świadka co do wspomnienia zajścia, którego dotyczy dochodzenie, a zadaniem przesłuchującego jest zadawanie ogólnych pytań oraz stworzenie komfortowej atmosfery.

W przypadku osoby starszej, zeznanie składane przed młodym policjantem może tworzyć sytuację, w której obydwójce będą czuć się niekomfortowo. Oczywiście nie jest to zasadą, lecz istnieje duże prawdopodobieństwo wystąpienia takiej sytuacji. Młoda osoba może odczuwać zniecierpliwienie, które jest niejako przypisane młodemu wiekowi. Senior może oceniać przesłuchującego niezgodnie z jego kompetencjami, ale przez pryzmat wiedzy życiowej i doświadczenia, co może odbić się negatywnie na jakości pozyskanych informacji.

W przypadku seniora, etap zapoznawczo – orientacyjny jest niezwykle ważny, i powinien być stosunkowo wydłużony. Uspokojenie osoby starszej, pozwala uzyskać lepsze rezultaty niż w przypadku dużego napięcia i stresu. Przesłuchujący ma czas na zapoznanie się z zeznającym, aby prawidłowo ocenić jego zdolności świadczania. W etapie zeznania swobodnego starsza osoba, może mieć problem z przypomnieniem sobie szczegółów dotyczących zdarzenia, a także tracić wątek. Rola osoby prowadzącej polega na cierpliwym słuchaniu, ponieważ próby przypomnienia mogą skończyć się zasugerowaniem odpowiedzi świadkowi [14]. Następnie należy skupić się na zadawaniu pytań szczegółowych oraz czynnościach kończących badanie (weryfikacja zeznania) [15].

Przesłuchanie osoby starszej w charakterze świadka, podejrzanego lub ofiary przestępstwa wiąże się z ko-

niecznością zapewnienia jej komfortu. Przesłuchanie powinno odbyć się we wczesnych godzinach rannych, a także w jak najmniejszym odstępście czasu od momentu zdarzenia [16]. Dostosowanie do indywidualnych cech osoby przesłuchiwanej, jest bardzo ważnym elementem, prowadzenia przesłuchania, ponieważ to właśnie od sposobu kierowania rozmowy, i umiejętności zadawania odpowiednich pytań zależy jakość pozyskanych informacji. Świadek jest osobowym źródłem dowodowym, dostarczającym środek dowodowy, jakim są zeznania dotyczące konkretnego zdarzenia [17]. Samo przesłuchanie świadka jest czynnością procesową mającą na celu pozyskanie informacji o osobach, miejscach, zjawiskach i zdarzeniach [18]. Przesłuchanie świadka odgrywa bardzo ważną rolę w prowadzeniu postępowania, ponieważ informacje, pozyskane w jego trakcie, często stają się ogniwem łączącym informacje na temat zdarzenia, a także uzupełniają łańcuch przyczynowo skutkowy. Przestrzeganie reguł oraz taktyki prowadzenia przesłuchania, a także indywidualne podejście do świadka (i jego możliwości postrzegania) powoduje powstanie relacji prawdziwej, cennej dla prowadzonego postępowania.

Indywidualne podejście do świadka determinuje prawidłową klasyfikację grupową świadka. Istnieje wiele kryteriów podziałów świadków. Dokonywać klasyfikacji należy pamiętając o tym, że są to cechy zmienne, należy dokonywać jej chwilowo uzależniając od efektu i zamierzonego celu przesłuchania. Aby nie zapętlić się w sztywnej klasyfikacji, należy kierować się kryteriami związanymi, z prowadzoną sprawą (świadek pokrzywdzony, świadek związany z oskarżonym, lub inny świadek) lub w zależności od wieku, rozwoju oraz wiedzy życiowej osoby przesłuchiwanej [14]. Przesłuchanie świadka nie powinno zamykać się w sztywnych ramach, przez wzgląd na występowanie różnych typów osobowości, poziomu inteligencji, czy wiedzy życiowej, a także rodzaju zaangażowania w sprawę [14].

Starzenie się jest naturalnym cyklem, w którym często występują pewne procesy mogące mieć wpływ na formowanie zeznań. Przebieg tworzenia zeznań wiąże się z postrzeganiem otoczenia, a zgodnie z T. Hanauskim zmiany akomodacji oka mogą pojawić się już w wieku 50 lat, zmniejsza się wrażliwość widzenia kolorów. Po 65 roku życia zauważamy również dostrzegalny spadek funkcjonowania narządu słuchu [14]. Obydwie cechy odgrywają kluczową rolę w prowadzeniu przesłuchania. Umysł człowieka starszego koncentruje się bardziej na zadaniach przed nim postawionych, niż na cechach otoczenia. Często w przypadku niedosłyszania fragmentu wypowiedzi umysł „dopowiada” brakujący fragment,

bazując na zdobytym doświadczeniu życiowym. Prowadzenie przesłuchania osoby starszej narażone jest na pułapki związane z wyżej wymienionymi cechami ludzkiej starości. Jedną z głównych zasad przesłuchania jest doprowadzenie go do celu, nie sugerując odpowiedzi świadkowi. Art. 171 § 4. k.p.k. [13] stanowi: nie wolno zadawać pytań sugerujących osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi. Sugestią dla świadka może być sposób formułowania treści pytania, ale także intonacja głosu lub zmiana w mimice twarzy przesłuchującego. W przypadku osoby starej, powtarzanie pytań mających na celu, przypomnieć fragment zdarzenia, może zasugerować właściwą odpowiedź. Niemożność przypomnienia sobie wspomnianego zdarzenia, może doprowadzić do rozbudzenia irytacji i niepewności związanej z przesłuchaniem, czego następstwem będzie niechęć do kolejnych kontaktów z organami ścigania. Etap starości nierozzerwalnie wiąże się z pogorszeniem układów odpowiadających za zapamiętywanie. Zmniejszenie zdolności przyswajania nowych informacji oraz zapominanie faktów i zdarzeń zapamiętanych najpóźniej [14].

Uwagi końcowe

Izolacja społeczna, ograniczone kontakty z rodziną, a także problemy zdrowotne, są powodem, dla którego osoby starsze padają ofiarami przestępstw. Brak dopracowanej metodyki dotyczącej kontaktów osób starszych z organami ścigania jest poważnym problemem. Niewystarczająca ilość metod dotyczących kontaktów seniorów z organami ścigania oraz ich niedopasowanie do okoliczności i warunków koniecznych do przesłuchania osoby starszej jest nieraz powodem tworzenia się niechęci do takich kontaktów. Nadużycia wobec nich często nie są zgłaszane i dla tego jest brak szczegółowych informacji na ten temat. Osoby starsze niektóre zachowania związane z przemocą fizyczną, psychiczną czy ekonomiczną traktują jako zachowania mieszczące się w granicach ludzkiego postępowania. Nieświadomość sytuacji, w jakiej się znajdują jest powodem braku kontaktu z odpowiednimi instytucjami. Upowszechnienie dobrych praktyk podczas przesłuchań seniorów, podwyższy zaufanie i liczbę kontaktów osób starszych z organami ścigania, spowoduje ukazanie prawdziwych granic przestępczości wobec seniorów, a także załagodzi pogłębianie się granic wykluczenia społecznego.

Konflikt interesów / Conflict of interest

Brak/None

Piśmiennictwo

1. Trafiałek E. Wykluczenie społeczne ludzi starych. Źródła, skutki, perspektywy na przyszłość. artykuł dostępny online: <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3540/Trafia%C5%82ek.pdf?sequence=1> [data dostępu: 23.04.2015 r.]
2. Wykluczenie społeczne. Kampania społeczna „Warto być za”. Research International PENTOR, Profile sp. z o.o. Wrzesień, 2006 r.
3. Kęska A. Stare i nowe podziały w Polsce. [w:] Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny (red.) Jarosz M. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN; 2008 r.
4. Trwanie życia w 2013 r. Warszawa: 2014 r. opracowanie dostępne online: <http://stat.gov.pl> [dostęp online: 23.04.2015]
5. Bieńkowska E. Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; 1992.
6. Bieńkowska E. Osoby starsze grupą o podwyższonym stopniu wiktyimizacji. Poznań: Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny. Rok LXI-zeszyt-1; 1999 r.
7. Halicka M, Halicki J (red.). Przemoc wobec ludzi starych. Białystok: Temida; 2010 r.
8. Jaroszevska E. Starość i agresja – osoby starsze jako ofiary i sprawcy przemocy, dostęp on-line: <http://recesja.icm.edu.pl/ips/problemyps/pps17/PPS17-Jaroszevska.pdf> [24-03-2015 r.]
9. Stożek M. Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa. Warszawa: Instytut Psychologii i Zdrowia, Polskie Towarzystwo Psychologiczne; 2009 r.
10. Jaszczak-Kuźmińska D, Michalska K. Przemoc w Rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej; 2010.
11. Gruza E. Wysoki Sądzie, to było tak... Edukacja prawnicza Nr 1 (121) Styczeń 2011. artykuł dostępny online <http://www.edukacjaprawnicza.pl> [dostęp: 20-04-2015].
12. Gruza E, Goc M, Moszczyński J. Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne; 2008 r.
13. Kodeks Postępowania Karnego. Ustawa z dnia 06.06.1997. Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.
14. Hanausek T. Kryminalistyka. Zarys wykładu. Kraków: Zakamycze; 2005.
15. Hołyst B. Kryminalistyka. Warszawa: Lexis Nexis; 2010.
16. Wilk D. Kryminalistyka. Przewodnik. Toruń: Dom Organizatora; 2013.
17. Śrubka M. Przesłuchanie świadka w procesie karnym. Legionowo: Materiały dydaktyczne. Centrum Szkolenia Policji; 2013.
18. Gaberle A. Źródła dowodowe. [w:] Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka. Warszawa: Wolters Kluwer; 2010.